

**Domestic Violence:
Perspectives in
Social Policy Today**

VIOLENȚA INTRAFAMILIALĂ: TENDINȚE ACTUALE ÎN POLITICILE SOCIALE

MARCIANA POPESCU

During the last decades, domestic violence became an issue for professionals, research, and politics. Beyond the political strategies in imposing an issue as a social problem, and above the statistics that place domestic violence as a priority, there is still some concern related to domestic violence as a social problem in Romania. Defining domestic violence is not an easy task and it does not rely on imported Western models. We do need our own definition, specific to women's needs in Romania today. Raising public awareness on domestic violence becomes a prerequisite of defining domestic violence as a public concern and a social problem in our society. The next step is to elaborate a social policy that would operate with realities, promoting efficient strategies for the problem.

There are two major tendencies in approaching domestic violence: the human rights approach and the public health model. The analysts would have to choose and to adapt that model that would fit our reality, approaching domestic violence from a Romanian perspective.

Violența intrafamilială a devenit, în ultimele decenii, un subiect important pe agendele politicienilor, oferind totodată o tematică amplă de cercetare și dezbatere analiștilor politici și factorilor de decizie în promulgarea politicilor sociale. Dincolo însă de toate mecanismele politice de impunere a unor subiecte în defavoarea altora, dincolo de statisticile deja alarmante cu privire la fenomenul violenței intrafamiliale, dincolo de presiunea occidentului asupra statelor Europei de Est, în încercarea de a le construi o nouă față europeană care să corespundă ideologiei și valorilor țărilor dezvoltate, rămâne să lămurim validitatea impunerii acestui fenomen ca o problemă socială de actualitate în țara noastră.

Suntem cu toții de acord că ideologia patriarhală care a impus supremătia bărbatului în multe dintre țările lumii civilizate funcționează foarte bine și la noi. La fel, devine cu totul inutil să promovăm o imagine contrafăcută, care a reprezentat o valoare ideologică a sistemului comunist, în care familia reprezenta "celula de bază a societății", întotdeauna sănătoasă, întotdeauna funcțională, întotdeauna protejată de principiul nonintervenției statului în numele prezervării intimității vieții de familie. Ziarele abundă de titluri alarmante, cu privire la impunerea forței în relațiile de familie. Dincolo de lipsa de profesionalism, demonstrată prin totala ignorare a

riscului pe care unele articole îl reprezintă pentru persoanele aduse în discuție ca victime ale agresivității unui partener, dincolo de elementul de senzațional urmărit de presa românească în prezentarea unor astfel de cazuri, este evident semnalul de alarmă pe care ar trebui să-l declanșeze mediația violenței intrafamiliale pentru opinia publică și pentru specialiștii implicați în elaborarea mecanismelor de protecție socială. Aceștia devin plasa de siguranță construită de societate pentru persoanele vulnerabile, aflate în dificultate.

Putem însă afirma că violența intrafamilială este o problemă socială? Este suficient să elaborăm statistici sau să preluăm modele de intervenție de la țările înalt industrializate, pentru a impune un fenomen ca problemă socială pe piața politicilor sociale? Mecanismele de protecție sunt elaborate în urma definirii ca atare a unui fenomen și a construcției la nivel decizional a unei nevoi de rezolvare imediată.

Violența intrafamilială ca problemă socială

Problema socială reprezintă un proces social, o caracteristică, o situație despre care societatea sau un subsistem al ei consideră că trebuie schimbat (Zamfir, 1977, p.47). Se identifică două elemente care stau la baza construirii unei probleme sociale: un obiect = acel aspect, situație, proces care este problematic (adică reprezintă o sursă de dificultăți) și asupra căruia urmează a se acționa pentru a fi schimbat într-un sens convenabil.

Aspect negativ – care trebuie eliminat sau redus: *violența intrafamilială* (n.a.)

Aspect pozitiv – care trebuie creat, realizat: *socializarea nediferențiată* (n.a.). Un proces de conștientizare a dificultății = punerea aspectului respectiv ca problemă, de către sistemul social în care

se produce, în vederea schimbării.

Deci, pentru definirea unui fenomen ca problemă socială este esențial să avem atât o problemă reală (concordanța realitate socială – fapt problematic), cât și o conștientizare autentică a acestei probleme ca atare.

Este violența intrafamilială o problemă reală? Dacă ne referim strict la existența unor manifestări violente la nivelul relațiilor de familie, desigur vom avea o fundamentare realistă a impunerii violenței intrafamiliale ca o realitate socială autentică. Dacă încercăm să mergem mai profund în analiza fenomenului, explorând gradul de conștientizare a violenței intrafamiliale ca fapt problematic, lucrurile nu vor mai fi atât de simple.

În ceea ce privește gradul de conștientizare a unei probleme, Merton surprinde două nivele. El vorbește despre probleme manifeste, recunoscute ca probleme în societatea în care se produc, și despre probleme latente, care există în mod real, dar nu sunt recunoscute ca atare. Violența intrafamilială este prezentă de-a lungul secolelor în istorie ca o problemă latentă, menținută la acest nivel prin mecanisme legislative de promovare a drepturilor unuia dintre parteneri asupra celuilalt (Anglia, "regula degetului mare", România, legislația penală de incriminare a violului – cu negarea implicită a posibilității comiterii unui viol în cadrul relațiilor maritale) și prin mecanisme sociale de transmitere a unor valori prin procesul de socializare diferențiată a copiilor, în funcție de sex. În jurul anilor '70, în Anglia și în SUA, mișcarea feministă contribuia în mod esențial la trecerea acestei probleme de la stare de latentă la o stare de problemă manifestă, prin implicarea activă a victimelor violenței intrafamiliale în condamnarea acestor comportamente în numele drepturilor omului.

În România, ideologia comună promovează principiul egalității între sexe, lansând pe piață imagini deformate ale

femeii și încurajând, în numele egalității, un proces de masculinizare a acesteia (vezi femeia-macaragiu, femeia-lucrător în metalurgie, femeia-sudor, etc). Cu toate acestea, este încurajat în același timp principiul nonintervenției statului în viața privată a individului, principiu încălcăt numai în vederea păstrării unei conștiințe politice corecte și corespunzătoare din punctul de vedere al valorilor Partidului Comunist. Violența, dincolo de ușile bine ferecate ale familiei, se păstrează în stadiu latent, fiind negată, la fel cu toate celelalte probleme sociale, de către un regim care reușise să instaureze o stare de beatitudine generală, întreținută prin constrângere ideologică și forța maselor.

După 1989, problemele sociale existente până atunci doar în stare latentă, devin manifeste, atât datorită ridicării cenzurii politice impuse în dreptul lor, cât și acutizării lor prin criza declanșată de hiatusul de putere asociat cu frica de orice modele care ar fi fost oarecum similare modelului impus până atunci. Această frică explică totala lipsă de implicare a femeii în politică și în procesele de luare a deciziei, după căderea regimului comunist. Putem însă afirma că violența intrafamilială a devenit o problemă manifestă?

"Trecerea din latent în manifest este un proces esențial pentru inițierea schimbării și elaborarea unor strategii de soluționare. Nu este vorba deci doar de o simplă luare la cunoștință. Implică asumarea unui anumit fapt ca problemă de către sistem și deci implicit asumarea responsabilității în luarea unor decizii, în sensul schimbării necesare." (Zamfir, 1977).

Cum a reacționat sistemul în ceea ce privește conștientizarea unui fenomen ca fapt problematic, care necesită luarea unor decizii în vederea promovării unei schimbări la nivel de ideologie, modele culturale, sau valori? Inițial, au existat mecanisme exterioare de inducere a conștientizării cu privire la violența intrafamilială, mecanisme care au acționat prin intermediul

unor documente internaționale, prin promovarea drepturilor omului și implicit incriminarea violenței intrafamiliale, prin acțiuni la nivelul imaginii familiei și a rolurilor în familie și prin mediatizarea unor evenimente internaționale în jurul violenței intrafamiliale. Tendința imediată de rezistență la schimbare, accentuată de inerția instalată la nivelul sistemului a fost oarecum contracarată de sugerarea din exterior a unei nevoi acute în societatea noastră. Însă doar acest tip de conștientizare impusă din exterior nu este suficient pentru definirea unei probleme ca problemă socială.

Până aici, nu putem vorbi despre violență intrafamilială decât ca despre un proces social perturbator, recunoscut ca fapt problematic datorită unei tendințe existente în lumea social-politică internațională.

Pe plan interior, se perpetuează vechile mentalități, însotite de respingerea automată o oricărei încercări de definire a violenței intrafamiliale ca problemă socială, ca fiind un apanaj al mișcării feminine, înțeleasă prin prisma masculinizării femeii în timpul regimului comunist. Femeile, la rândul lor, nu au nici un interes să se situeze sub lumina reflectoarelor, acceptând mai degrabă un comportament agresiv cu care s-au obișnuit decât riscul unui abuz generalizat din partea unui sistem rezistent la schimbare și debusolat în ceea ce privește valorile pe care le promovează. Nu există nici un fel de mecanisme create în interiorul sistemului care ar putea asigura protecția necesară femeilor dispuse să condamne tratamentele cel puțin inegale existente la nivelul relației de cuplu. Legislația este profund impregnată de valori patriarcale, iar scena socială ne prezintă o aglomerare de organizații internaționale care încearcă să impună modelele dezvoltate într-un context cultural cu totul diferit de al nostru.

Un alt element important în frânerarea procesului de definire a violenței

VIOLENȚA INTRAFAMILIALĂ

intrafamiliale ca o problemă socială acută îl reprezintă gradul de acceptabilitate a acestui tip de comportament, la toate nivelurile. La nivel individual, deși reprimat public, este negat sau acceptat ca un rău cunoscut deja, și pentru care s-au elaborat unele strategii de supraviețuire care, de bine de rău, funcționează. La nivel familial este urmărită îndeosebi prezervarea familiei nucleare și combaterea altor forme de familie care câștigă din ce în ce mai mult teren în rândul tinerilor. Acest lucru face ca problema violenței să fie plasată pe un plan secundar, și negată prin angrenarea unor mecanisme de protecție, prin care orice comportament violent primește eticheta unei anumite clase sociale sau unui anumit grup, fiind astfel neutralizat pentru restul populației. Același mecanism funcționează în atitudinea de blamare a victimei în cazul unui viol: atât timp cât susținem că sunt violate doar acele femei care se îmbrăcă într-un anumit fel, sau care frecventează anumite zone, la anumite ore, ne plasăm automat într-o sferă de pseudo-siguranță, considerând că noi nu putem fi niciodată victime ale unui viol, pentru că nu facem toate aceste lucruri. Totodată, plasând un anumit grad de vinovăție asupra victimei, preluăm controlul asupra vieților noastre, considerând că putem influența definiitorul imprejurările, astfel încât să nu cădem victime unor comportamente violente.

În ceea ce privește conștiința socială, la nivelul opiniei publice, aceasta funcționează de-a lungul a două dimensiuni distincte: în primul rând, este vorba despre elementul senzational mediatizat, prin care opinia publică este manipulată spre o anumită atitudine, prin stimularea acelorași mecanisme de autoprotecție (când fac dintr-un fapt cotidian unul exceptional, probabilitatea repetării acelui fapt scade). În al doilea rând avem de-a face cu o strategie de minimalizare a importanței și gravității fenomenului, prin îndreptarea atenției spre

alte probleme sociale acute (sărăcia, șomajul, diversiunile politice, conflicte și pseudoconflicte etnice sau de clasă, pericole externe).

La nivelul politicilor sociale, conștientizarea comportamentelor violente a fost de asemenea impusă prioritar prin mecanisme exterioare. Ratificarea unor documente internaționale a determinat o anumită luare de atitudine în unele cercuri politice, pentru a dobândi acceptul unor foruri internaționale interesate de soluționarea violenței. Astfel se explică crearea unor structuri de monitorizare a fenomenului violenței intrafamiliale la nivel ministerial (mai precis, în cadrul MMPS), fiind absenței unor specialiști instruiți pentru a înțelege dinamica foarte complexă a fenomenului și deci a iniția strategii eficiente de soluționare și prevenire.

Pe de altă parte, implicarea instituțională în combaterea violenței intrafamiliale este extrem de puțin vizibilă, programele dezvoltate până în prezent fiind centrate pe intervenție locală, strict focalizată și nu pe educație sau pe formarea unor echipe multidisciplinare care să abordeze problematica violenței intrafamiliale în complexitatea sa.

Prin analiza atentă a tuturor elementelor discutate, putem concluziona că violența intrafamilială poate fi considerată o problemă socială latentă în România, mișcările internaționale actuale intervenind acut în stimularea redefinirii sale ca o problemă manifestă. Atâtă vreme însă că sistemul social nu resimte această problemă ca existând în mod acut și necesitând luarea unor decizii în vederea soluționării, iar actorii sociali direct implicați nu percep violența intrafamilială ca afectând relațiile interumane în profunzimea lor, problema violenței intrafamiliale se va menține în stare latentă, fiind recunoscută ca atare doar pentru că reprezintă un capital politic pentru structurile de guvernare.

Violență intrafamilială: dificultăți de definire

Pornind de la înșuși termenul folosit în literatura de specialitate, violența intrafamilială se delimită de violență propriu-zisă, generând dificultăți de abordare, legate tocmai de confuziile cu privire la valabilitatea problematicii ridicate, în contextul sferei private a vieții de familie. Din acest motiv, definirea violenței intrafamiliale se îndreaptă spre un hiatus conceptual, din care poate ieși doar prin reformulare sau prin reprezentare (cu sporirea vizibilității în sferă publică). Ambele alternative sunt deosebit de importante în vederea inițierii unor schimbări legislative, prin preluarea unei situații "individuale" (civile) și prezentarea sa ca problemă socială și chiar politică.

Violența intrafamilială este un concept sociocultural, definirea sa fiind direct determinată de fiecare societate în parte, în funcție de normele și valorile în baza cărora aceasta există. O altă dimensiune deosebit de importantă în definirea violenței intrafamiliale, în perspectiva reconsiderării sale pe agenda politicilor sociale, este percepția socială a fenomenului ca atare. Așa cum am spus deja, valul recent de acțiuni social-politice în vederea conștientizării violenței intrafamiliale ca problemă socială a fost mai degrabă impus din exterior, în baza unor valori care funcționează în societăți occidentale, final industrializate. În plan local, simpla folosire a termenului de violență intrafamilială, poate fi extrem de controversată. Asistăm de fapt la un proces similar celui care s-a produs prin reforma legislativă privind protecția copilului în România. Documentele internaționale ratificate, alături de organismele internaționale și organizațiile nonguvernamentale străine care au operat în România în domeniul protecției copilului au lansat termenul de *abuz al copilului*, până atunci cu totul nefolosit în

terminologia de specialitate în România. Acest termen a fost deci impus în baza unor norme funcționale în alte spații socioculturale, aducând cu sine o conștientizare forțată a fenomenului pe care îl eticheta. Rezultatul este vizibil în modul de formulare a noii legislații privind protecția copilului, care nu conține nici o referire directă la tratamente abuzive sau abuz al copilului, această problemă fiind sugerată prin termenul mult prea amplu de "copii în situații de dificultate".

Cu toate acestea, în cazul protecției copilului au existat oarecare avantaje care au afectat pozitiv procesul de reformă a politicilor sociale, pornind de la imaginea internațională a protecției copilului în România, care se cerea corectată, și culminând cu imperativul creat de existența precară a copiilor instituționalizați. Nu a fost deci vorba de o violare a principiului non-intervenției statului și de atacare a intimitații familiei, copiii în interesul căror a actionat în mod priorității fiind instituționalizați. Probabil că apariția unei forme de instituționalizare a fermeilor căre sunt victime ale violenței intrafamiliale ar grăbi oarecum reforma necesară în politicile sociale, pentru oferirea unei protecții adecvate acestei categorii de populație.

Revenind la dificultățile de definire, dincolo de barierile socio-culturale, intervine gradul de operaționalizare a unui concept pentru ca acesta să devină funcțional în elaborarea unor strategii social-politice eficiente. Există deja anumite definiții folosite în documentele internaționale și deci aplicabile și la situația din țara noastră.

În definirea violenței intrafamiliale trebuie luate în considerare două dimensiuni de analiză: relațiile interumane pe care ne centrăm și natura violenței în discuție (Garner & Fagan, 1997). Oprindu-ne asupra relațiilor de cuplu, termenul utilizat frecvent în trecut era cel de violență maritală. Datorită schimbărilor în ceea ce privește structura familiei moderne din

VIOLENȚA INTRAFAMILIALĂ

ultima decadă, termenul acesta devine prea restrictiv, deoarece exclude violența dintre parteneri în cazurile în care relația maritală s-a desfăcut prin divorț, sau în cazurile de concubinaj sau uniune consensuală.

Buzawa (1990) definește violența intrafamilială la nivelul relațiilor dintre adulți heterosexuali, care coabitează, sau care au coabitat în trecut, într-o relație de tip conjugal. Deși mai largă în ceea ce privește aria de referință, totuși și această definiție este restrictivă, excludând relațiile de cuplu între persoane de același sex.

Desigur, în relațiile de cuplu putem vorbi atât despre violența împotriva femeii cât și despre violența împotriva bărbatului. Cu toate acestea, conform statisticilor existente, cazurile de violență împotriva bărbatului în relațiile de cuplu sunt mult mai restrânse numeric, iar procesul de instalare a violenței în relație are o dinamică cu totul diferită. Unii dintre cercetătorii cu expertiză deosebită în acest domeniu, remarcă:

"Bărbații își vânează și-si ucid adesea soțile când ele își părăsesc; femeile se comportă astfel doar în cazuri exceptionale. În ceea ce îi privește pe bărbați, asasinarea soților lor face parte dintr-un plan bine stabilit de crimă-sinucidere; sunt extrem de rare cazurile în care femeile procedează asemănător. Bărbații își ucid de regulă soțile după ce le-au supus pentru un timp îndelungat unor abuzuri sau agresiuni care implicau violență fizică; reciprocă, în astfel de cazuri, este foarte rar valabilă. Mai mult, pare destul de clar faptul că omuciderea, în majoritatea cazurilor în care femeia ucide, este un act de auto-apărare, aspect neîntâlnit în aproape niciunul din cazurile în care bărbații își ucid soțile. Spre deosebire de bărbați, femeile își ucid partenerii după ani în care au fost victime ale violenței și abuzului fizic pe care aceștia le-au exercitat asupra lor, după ce au epuizat toate celelalte resurse de suport la îndemâna, atunci când se simt prinse în capcană și pentru că se tem pentru

viața lor." (Dobash, Dobash, Wilson & Daly, 1992, p. 138)

Natura violenței este cealaltă dimensiune esențială de care trebuie ținut cont în definirea violenței intrafamiliale. Este o diferență conceptuală între *violență* și *abuz*. Oponenții criminalizării violenței intrafamiliale tind să folosească termenul de abuz al soției/soțului, pentru a minimiza și restrânge incidentul violent la nivelul relațiilor familiale. Aici apare o contradicție conceptuală, în definirea violenței intrafamiliale la nivelul culturii noastre, deoarece, prin lege, libertățile femeii sunt restrânse prin relația de căsătorie, în favoarea bărbatului său (vezi Codul Penal comentat și adnotat, Partea Specială vol.I, București, 1975, p. 208). Aceasta ar însemna că definiția își păstrează valabilitatea doar în cazul relațiilor de concubinaj, nelegitimă prin căsătorie. Este posibil ca această rațiune să stea la baza amânării emiterii unor acte de lege prin care să se incrimineze violența intrafamilială. Totodată, această tendință în definirea violenței intrafamiliale determină plasarea ei în sfera drepturilor omului – ceea ce, la nivelul politicilor sociale imprimă o oarecare largheță în interpretarea gravității problemei, pe de o parte, și a creării serviciilor, pe de altă parte (vezi situațiile similare, ca de exemplu promovarea principiului nondiscriminării religioase sau rasiale – cât de specifice sunt texte de lege, cât de severe sunt sancțiunile și cât de solicitate sunt serviciile în aceste situații?).

Definițiile folosite în texte de lege tind să folosească termenul de violență intrafamilială pentru a putea înscrie acest tip de comportamente în rândul comportamentelor cu răspundere penală. Primul studiu național realizat în Statele Unite definește violența intrafamilială ca fiind "orice act comis în mod intenționat (intenția fiind exprimată sau implicată de faptul comis), în scopul provocării unei suferințe sau vătămări fizice unei alte persoane." Această definiție nu face nici o referire la

traumele psihologice, trecând astfel cu vedere unele comportamente care sunt parte în dinamica violenței intrafamiliale, ca hărțuirea, urmărirea, intimidarea sau amenințarea cu violență.

Parafrazând definirea pe care o dă David Gil abuzului copilului, M. Pagelow sugerează următoarea definiție pentru violența intrafamilială:

Violența intrafamilială se referă la orice act comis sau omis de către membrii familiei, și orice consecințe ale acestor acțiuni sau inacțiuni, prin care alii membri ai familiei sunt deprivați de drepturi și libertăți egale și/sau care impiedează asupra dezvoltării lor optime și asupra exercitării libertății de alegere. (Pagelow, 1984, p.21)

Această definiție este mult mai cuprinzătoare în ceea ce privește natura violenței referindu-se la orice intenție de vătămare a unui membru al familiei.

Mergând mai în profunzime, Margaret Borkowski dă o definiție a violenței intrafamiliale bazată pe trei criterii: a) comportamentul în sine, în măsura în care implică sau nu implică violență fizică sau amenințarea cu folosirea violenței fizice; b) consecințele suferite de victimă; c) reacția specialiștilor implicați (Borkowski et al., 1983).

Pomind deci de la definiții nominale, bazate pe înscrierea violenței intrafamiliale în sfera drepturilor omului, se tinde spre formularea unor definiții operaționale, care pot fi folosite în elaborarea unor texte de legi și a altor prevederi specifice în cadrul strategiilor existente în politicile sociale.

Violența intrafamilială: tendințe în politicile sociale

Am arătat modul în care violența intrafamilială s-a impus în ultimele decenii pe plan internațional, ca o problemă socială care afectează toate mediile sociale și toate

societățile umane existente. Ignorată timp de secole, sau acceptată ca un dat social și istoric, în planul politicilor sociale, violența intrafamilială a început să fie chestionată – în ceea ce privește normalitatea sa – folosindu-se două dimensiuni de analiză.

Am încercat totodată să analizăm dificultățile care intervin în definirea violenței intrafamiliale, evaluând ponderea elementelor de condiționare socioculturală în definirea și impunerea violenței intrafamiliale ca problemă socială. În baza argumentelor prezentate, politice sociale pot promova strategii de abordare și soluționare a acestei probleme, porind de la elemente socio-culturale spre modificări legislative și reformarea sistemului politicilor sociale de protecție a femeii în România, comparativ cu schimbările și tendințele promovate pe plan internațional în această direcție.

Se evidențiază două tendințe majore în formularea politicilor sociale pentru analiza și combaterea violenței intrafamiliale. În primul rând, violența intrafamilială a fost analizată din perspectiva vătărnării pe care o aduce drepturilor omului. Fiind membru al familiei, fie el copil, femeie sau bărbat, are dreptul de a beneficia de protecție și bunăstare în mijlocul familiei sale. Orice încercare de încălcare a acestui drept devine implicit o încălcare generală a drepturilor omului.

Violența intrafamilială se referă la orice act comis sau omis de către membrii familiei, și orice consecințe ale acestor acțiuni sau inacțiuni, prin care alii membri ai familiei sunt deprivați de drepturi și libertăți egale și/sau care impiedează asupra dezvoltării lor optime și asupra exercitării libertății de alegere. (Pagelow, 1984, p. 21)

Având în vedere această definiție – pe care o reluăm aici, familia este considerată a fi spațiul cu incidență de risc maximă, oferind: 1) proximitatea necesară pentru ca un fapt violent să se producă; 2) timpul necesar escaladării și menținerii unor situații conflictuale și 3) tipul de

VIOLENȚA INTRAFAMILIALĂ

relații caracterizate de diferențe de putere, care favorizează instalarea comportamentelor violente.

Pe lângă aceasta, contextul socio-cultural devine alt factor favorabil în promovarea violenței intrafamiliale, prin valorizarea ideologiei patriarhale și a conceputului de proprietate în relațiile de familie. Principiul nonintervenției statului devine un instrument de justificare a încălcării unor drepturi fundamentale ale omului în favoarea respectării dreptului familiei la intimitate și autonomie.

Mai recent, violența intrafamilială este analizată din perspective epidemio-logică, ca un subiect de interes pentru sănătatea publică a unei societăți. Această a doua perspectivă are în vedere faptul că impactul violenței intrafamiliale asupra victimelor este resimțit de mediul social imediat, afectând astfel în mod indirect societatea în ansamblul ei. Sănătatea mentală este doar unul dintre aspectele de luat în considerare în această privință. Dacă în cazul perspectivei centrate pe drepturile omului, accentul cade prioritar pe violența fizică (datorită vizibilității accentuate pe care o dau elementele forței fizice), în acest caz accentul în definirea problemei va cădea pe traumatizarea psihemoțională a vicimei, fie ca scop în sine, fie ca rezultat al violenței fizice manifeste.

Pe de altă parte, privind violența intrafamilială din perspectiva sănătății publice, vom avea în vedere alte probleme sociale derivate, ca de exemplu avortul, mortalitatea maternă, și deci implicit sănătatea reproducerei, cât și victimizarea secundară a copilului prin violența asupra mamei.

Un alt aspect important în analiza tendințelor existente în politicile sociale privind violența intrafamilială îl constituie vizibilitatea fenomenului în sfera publică, dincolo de restrângerea, prin definițiile clasice, la sfera privată și deci promovarea non-intervenției în numele dreptului la intimitate. Din nou intervine ca și coordonată de analiză factorul socio-cultural.

Societatea patriarhală pune semn de egalitate între lumea privată a familiei și lumea femeilor pe de o parte, și lumea publică a pietii și lumea bărbaților, pe de altă parte (Olsen, 1983, p. 1149-1501). Spre deosebire de aceasta, ideologia comunistă aduce un element nou, acela al egalității între sexe, ceea ce face ca familia să devină un cerc cu granițe duble: una dintre ele determinată de valorile patriarhale perpetuate, iar cea de a doua de negarea necesității vreunei intervenții din afară, din moment ce vorbim de "părți egale". Linia de demarcare dintre public și privat în abordarea violenței intrafamiliale este punctată de mai mulți indicatori, pe care îi vom analiza pe rând.

1) În primul rând avem de a face cu *aspectele legislative*, ca indicator de comparație al politicilor sociale și, totodată, ca determinant în definirea violenței intrafamiliale ca fenomen public sau privat.

Tot ce ține de sfera publică este reglementat legal prin legi exclusiviste, determinate de gen, care contribuie, alături de alte constrângeri ideologice și instituționale, la limitarea participării femeii la viața publică. În plus, atunci când este necesară reglementarea unor aspecte care țin de sfera privată, instrumentele legislative par mult mai dificil de creat și de folosit, pentru limitarea unor fapte care, în orice altă zonă de preocupări, ar fi considerate infracțiuni.

Să analizăm aplicabilitatea celor spuse, pe un articol de lege din Codul Penal, privind incriminarea violului ca infracțiune, și sancționarea prin intermediul legii penale.

Articolul 197 din Codul Penal, cu privire la sancționarea violului ca faptă penală, conține în ultimul aliniat o clauză de nepeșepsire:

"*Faptele prevăzute în alin. 1 și 2 lit. a), c) și d) nu se pedepsesc dacă înainte ca hotărârea să fi rămas definitivă a intervenit căsătoria dintre autor și victimă.*" (Articol 197, C.P., 1992)

Domnul Valerian Cioclei, în lucrarea sa *Viața sexuală și politica penală* (1994), face o analiză a semnificațiilor acestei clauze de nepedepsire, pornind tocmai de la explicațiile date de legiuitorii, care susțin că:

"Această clauză de nepedepsire își găsește justificare, pe de o parte, în legătura intimă dintre valorile etico-sociale ocrotite prin incriminarea și sanctionarea infracțiunii de viol și persoana umană iar, pe de altă parte, în posibilitatea reală de a se soluționa conflictul grav dintre infractor și victimă, prin căsătoria acestora. O astfel de soluționare se găsește în deplină concordanță atât cu interesul general al societății, cât și cu interesul individual al victimei și al copilului care s-ar naște eventual în urma actului de siluire și oferă cea mai bună garanție împotriva unei eventuale recidive." (Explicații teoretice ale Codului Penal Român, Vol.III, Partea specială, București, 1971, p.362).

Cum ar putea fi însă servit interesul general al unei societăți prin nepedepsirea unei fapte considerate în orice altă circumstanță drept infracțiune? Explicația nu-și găsește valabilitate decât în perpetuarea unei ideologii patriarcale, de sistem închis, în care familia este terenul de desfășurare al bărbatului care a întemeiat-o, și care este deci "domn în castelul său". Ar fi interesant să putem face o diagnoză societății care a dat o astfel de lege, din perspectiva respectării drepturilor omului și a promovării demnității umane.

Mergând mai departe în analiza sa, Valerian Cioclei punctează lipsa de realism a afirmației cu privire la interesul individual al victimei servit prin căsătoria cu violatorul său (Cioclei, 1992, p.60). Conflictul ar fi astfel soluționat prin consimțirea victimei la actul de violență sexuală căreia a fost supusă. Această consimțire, prevăzută prin lege, ar rezolva și problema recidivei, având în vedere negarea din start a violului marital ca faptă penală. Violatorul ieșe deci prin căsătorie de

sub incidența legii, putând continua în voie să-și violeze nevasta în baza unui certificat de căsătorie care devine astfel un permis pentru viol.

Întregul raționament astfel dezvoltat apare datorită unei contradicții conceptuale între premisa liberului consimțământ ca determinant al uniunii maritale, în baza reglementărilor cu privire la căsătorie din Codul Familiei, și definirea violului ca "raportul sexual cu o persoană de sex feminin, prin constrângerea acesteia sau profitând de imposibilitatea ei de a se apăra ori de a-și exprima voința." (Articolul 197, alin.1, C.P.). Este deci exclus ca soțul să-și violeze soția, din moment ce însăși uniunea lor implică un acord liber consimțit.

Dincolo de interpretarea pe care o dăm prevederilor astfel formulate în Codul Penal, pentru a înlătura parcă orice fel de dubii, legiuitorii se exprimă fără echivoc în ceea ce privește violul marital în *Explicații teoretice ale C.P.*:

"Nu săvârșește infracțiunea de viol bărbatul care ar comite o astfel de faptă asupra soției sale. Existenta căsătoriei presupune consimțământul femeii la raporturi sexuale cu soțul ei, iar dacă acest consimțământ nu mai este menținut, ea poate (!) pune capăt viații conjugale prin desfacerea căsătoriei prin divorț..." (Explicații teoretice ale Codului Penal Român, Vol.III, 1971, p.351).

Această perspectivă este întărită prin referirile la aplicabilitatea Articolului 197 C.P., în cazul separării părților:

"Considerăm că actul căsătoriei implică o restrângere consimțită a femeii la libertatea sa sexuală (chiar dacă în fapt soții trăiesc separat), astfel că nu ar putea opera prevederile art.197 în raporturile dintre soți." (Codul Penal comentat și adnotat, Partea Specială vol.I, București, 1975, p. 208).

În numele dreptului la intimitate, legea asigură drepturi depline bărbatului în cadrul căsătoriei, așezând întreaga responsabilitate cu privire la eventualitatea petre-

cerii unui act sexual cu violență între soți, asupra soției – "... ea poate pune capăt vieții conjugale prin divorț...". În același timp, libertatea în căsătorie devine apanajul exclusiv al soțului, căreia soția î se supune prin "restrângerea consimțită a femeii la libertatea sa sexuală". În toate aceste alambicări conceptuale ale aparatului legislativ, unicul interes servit cu adevăr, așa cum subliniază și domnul Cioclei (Cioclei, 1994) este cel al infractorului care nu are nici un interes să fie găsit vinovat și depus ca atare. Viața privată, protejată prin lege, devine un context anomic de promovare a criminalității, în numele respectării dreptului la intimitate, în vreme ce libertatea individuală este atacată prin însăși prevederile legale astfel menționate.

2) Un alt indicator în analiza echilibrului între public și privat în abordarea violenței intrafamiliale este *factorul social*. Rolul societății în promovarea și încurajarea violenței intrafamiliale este determinant, în măsura în care definim violența intrafamilială ca apartinând exclusiv vieții private. În numele dreptului la intimitate, prevăzut prin constituție, se ignoră vătămarea publică adusă prin violență intrafamilială. Efectele violenței intrafamiliale se resimt în activitățile profesionale (cu impact direct asupra atmosferei la locul de muncă), în viața socială, în eficiența calităților de părinte, în menținerea liniștii publice în vecinătate cât și în asigurarea sănătății publice a populației. Mai avem deci de a face cu o problemă personală în anumite familii, care nu implică în nici un caz intervenția unor factori exteriori de control? Putem milita în continuare pentru păstrarea principiului nonintervenției statului în problemele familiei?

Atunci când vorbim despre principiul nonintervenției statului, facem automat referire la un nou concept: intimitatea familiei. Sunt trei dimensiuni ale intimității de care vom ține seama în analiza incidenței violenței intrafamiliale asupra sferei publice și a celei private.

a) Raporturile de putere

Intimitatea este definită oscilant, între negarea puterii de intervenție a statului în familie (principiul non-intervenției) și puterea negării existenței violenței intrafamiliale dincolo de granițele imediate ale "celulei societății". În acest context violența intrafamilială poate fi privită ca problemă individuală, față de care societatea nu are nici o poziție, sau ca o problemă sistemică la care concură alte aspecte ale vieții sociale, odată cu valorile promovate într-un anumit grup social la un moment dat. Totodată, în același context, violența intrafamilială poate fi redefinită din perspectiva drepturilor omului ca abuz exercitat datorită diferențelor de putere între agresor și victimă pe de o parte, și între exponenții sociali ai agresorului și victimei pe de altă parte.

b) Schimbarea parametrilor de definire a intimității, pe coordonatele public-privat.

În mod tradițional, violența intrafamilială ține de sfera privată a vieții de familie, nefiind supusă nici unui control social exterior familiei și nefiind sancționată prin lege. Deoarece principala justificare a acestei atitudini o constituie dreptul familiei la intimitate, intimitatea devine parte a violenței. Acceptarea violenței intrafamiliale duce la un eșec social de proporții în rezolvarea acestei probleme, generând acțiuni publice (vezi Schneider, 1994). Astfel, viața privată intră în atenția publică, cerând luarea unor decizii politice cu consecințe publice.

Interesant este faptul că unele dintre aceste decizii politice duc la condamnarea femeilor care ucid în autoapărare, perpetuându-se astfel comportamentul, deja uzitat, de blamare a victimei, prin aplicarea unui tratament inegal părinților în conflict (atâtă vreme cât femeia a cerut intervenția legii pentru stoparea maltratărilor cărora era supusă, autoritatea publică a decis să respecte dreptul la intimitate al familiei; în momentul în care aceasta izbucnește și, în încercarea de a se apăra, u-

cide, autoritatea publică intervine vehement pentru soluționarea în mod public a unei probleme private!).

Mai recent, s-a accentuat dimensiunea publică a violenței intrafamiliale. Generarea unor tensiuni între delimitările conceptuale în sfera publică și în cea privată au dus la emiterea unor documente legislative și a unor reglementări legale, prin care se impunea autoritatea statului în controlul familiilor și cetățenilor săi. Cu toate acestea, dincolo de demersurile legislative, se păstrează încă o derogare a statului de la responsabilități, violența intrafamilială fiind văzută ca o problemă privată, aflată dincolo de controlul direct al Statului. Intimitatea devine un instrument de analiză politică, prin faptul că alegerea păstrării unor aspecte ca private, în numele intimității, devine o decizie politică având importante ramificații publice (Michelman, 1990, p.1794, citat de Schneider, 1994). Inhibarea acțiunilor de control social este întărită de faptul că însuși dreptul la intimitate este un drept pasiv, și anume dreptul la non-intervenția statului (Copelon, 1988, citat de Schenider, 1994).

c) Potențialul pozitiv al intimității

Dincolo de pervertirea conceptului de intimitate pentru folosirea sa în mod discriminatoriu și abuziv, există o latură a intimității care se referă la autonomie, libertate de alegere și supraviețuire, și care funcționează ca instrument de abilitare a victimelor violenței intrafamiliale. Rolul pozitiv al conceptului de intimitate se referă la promovarea autodezvoltării individuale, luării de decizii, protecției împotriva supraprotecției, autonomiei și egalității, libertății de opinie și de exprimare, și integrității personale.

În această nouă perspectivă, putem vorbi de o violență a intimității, care se referă la refuzul statului de a interveni pen-

tru protejarea drepturilor personale. Dreptul la intimitate este deci diferit de dreptul la nonintervenția statului, care poate uneori ataca sau pune în primejdie tocmai intimitatea familiei prin încurajarea tacită a deteriorării acestora prin violență.

În concluzie, pentru analiza și evaluarea tendințelor actuale în politice sociale privind violența intrafamilială se cer lămurite două aspecte fundamentale. În primul rând, delimitarea conceptuală a termenilor și definirea violenței intrafamiliale, pe coordonatele de analiză deja menționate, în al doilea rând, impunerea violenței intrafamiliale ca o problemă socială.

Dincolo de dezbatările academice și de discursul politic, dincolo de manevrele internaționale prin care anumite aspecte sunt impuse ca probleme sociale "în vogă" în țările civilizate, este important de evaluat perceptia socială asupra fenomenului violenței intrafamiliale, cu respectarea diferențelor zonale, etnice și de clasă socială. Un fapt problematic sesizat ca atare devine problemă socială doar în măsura în care provoacă nemulțumiri reale unui anumit grup social sau a unei anumite culturi. O reformă autentică a politicilor sociale de protecție a femeii va avea în vedere nevoile reale ale femeilor, încercând, printr-o abordare profesională competență, elaborarea unor strategii care să răspundă direct acestor nevoi, prin oferirea unor mecanisme legislative de reglementare a unor drepturi îndelung nerespectate, și nu doar prin ambalarea unor mașinării politice în acord cu cerințele internaționale. O astfel de reformă se va baza pe conștientizarea eficientă de către mase a problemei violenței intrafamiliale, materializându-se în crearea unor servicii specializate și implicarea activă a comunității în sprijinul victimelor violenței intrafamiliale.

VIOLENȚA INTRAFAMILIALĂ

Note și bibliografie

- Bombos, S.G., Duloiu, I., Dragos, N.V., Bajan, D., (1992). *Codul Penal și Codul de Procedură Penală*, București, Editura Cutuma.
- Borkowski, M., Murdle, M., Walker, V. (1983), *Marital Violence. The Community Response*, London, Tavistock Publishing.
- Buzawa, E.S., Buzawa, C.G., (1990), *Domestic violence: The criminal justice response*, Newbury Park, CA, Sage Publications.
- Ciocei, V., (1994), *Viața sexuală și politica penală*, București, Editura Holding Reporter.
- Dobash, R.P., Dobash, R. E., Wilson, M., Daly, M., (1992), *The myth of sexual symmetry in marital violence*, Social Problems, 39 pp. 71-91.
- Dongoroz, V., Kahone, S., Oancea, I., Fodor, I., Iliescu, N., Bulai, C., Stanoiu, R.,
- Roșca, V., (1971), *Explicații teoretice ale Codului Penal Român*, Vol.III, București, Editura Academiei.
- Garner, J., Fagan, J., (1997), "Victims of domestic violence", în Davis, R.C., Lurigio, J.J. & Skogan, W.G. (eds.) *Victims of crime*. Thousands Oaks, CA: Sage Publications
- Pagelow, M.D., (1984), *Family violence*, New York, NY, Praeger Publishers.
- Schneider, M.E., (1994), *The violence of privacy*, pp. 36-58, în Albertson Fineman, M., Mykitiuk, R. (eds.), *The public nature of private violence*, New York, NY, Routledge Publishing.
- Vasiliu, T. și colaboratori, (1975). *Codul Penal comentat și adnotat*, Partea Specială vol.I, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
- Zamfir, C., (1977), *Strategii ale dezvoltării sociale*, București, Editura Politică.